

Maria Eufrosynes bönekammare på Läckö slott

Oljemålning av Hendrick Minnichhoven, Nationalmuseum

Läckö slott besöks årligen av ett stort antal turister. Det vackra slottet uppfördes av biskop Brynolf Algotsson 1298 och färdigställdes av biskop Brynolf Gerlachsson (död 1505). 1615 erhöll Jakob De la Gardie Läckö som förläning och grevskap. Hans son Magnus Gabriel De la Gardie ägde slottet i mitten av 1600-talet och då tillkom slottets nuvarande utseende. Det indrogs till kronan vid reduktionen 1681.

De flesta vet att Magnus Gabriel satte sin prägel på slottet. Men även hans hustru Maria Eufrosyne har lämnat spår efter sig som kan ses än idag. I tredje våningen ligger hennes bönekammare. Andaktslivet spelade säkerligen en stor roll i både hennes och Magnus liv. Magnus Gabriel skrev själv psalmer (se Sv.Ps. 621) och Maria Eufrosyne har utgivit en andaktsbok som trycktes 1681 *Himmelsk manna för den andliga hungrande själen, framletad ur åtskilliga böcker...* Av innehållet i denna bönbok kan man se hur hennes eget andaktsliv var uppbyggt. Sällskapet avser att ge ut andaktsboken i någon form framöver.

I bönekammaren återfinns en takmålning med fem bilder. Förlagorna till dem med deras deviser/text är sannolikt hämtade ur en tysk andaktsbok med pietistisk grundsyn och återspeglar furstinnans egen tro.

Maria Eufrosyne (Euphrosine) av Pfalz föddes på Stegeborgs slott i 1625 som dotter till pfalzgreven Johan Kasimir av Pfalz-Zweibrücken och Katarina Vasa (dotter till Karl IX).

Hon gifte sig 1647 med Magnus Gabriel de la Gardie och fick elva barn, endast tre överlevde till vuxen ålder. Själv avled hon på västgötska Höjentorp den 24 oktober 1687, 62 år gammal och gravsattes i Riddarholmskyrkan för att senare flyttas till Varnhems kyrka där hon begravdes vid sidan av sin man som avlidit året före henne. Makarna hade bekostat renoveringen av den förfallna klosterkyrkan och utvalt den till sin gravkyrka.

Ida från Rackeby ville spränga gränser

Kan ha varit den första kvinnan i en svensk predikstol

Ida Granqvist växte upp i prästgården i Rackeby som yngsta barnet i en syskonskara på fem. När hon 1915 klev upp i en predikstol för att bättre göra sig hörd, blev det snudd på skandal.

Ida hade sju år bakom sig som missionär i Sydafrika när hon klev upp i predikstolen i Nicolai kyrka i Örebro under en missionskonferens i stiftet. Ämnet var okontroversiellt men att hon talade just från predikstolen ansågs mycket olämpligt. Det var emot den kyrkliga seden och naturens ordning enligt många. Kvinnans främsta plats var som maka, mor och husmor eller i moderliga uppgifter som exempelvis skola och sjukvård.

Också i rollen som missionär fick Ida problem. Hon var begåvad på många sätt och gav under sin livstid ut tjugosex diktsamlingar och författade en mängd skrifter och psalmer. Att få undervisa och predika var det hon drömde om att få göra, men vid den här tiden var det förbehållet män.

Missionärsuppgiften var öppet för kvinnor, också att åka ut på egen hand. Ida antogs som missionär i Svenska kyrkans mission 1907 och reste året därpå till Sydafrika. Hennes arbetsuppgifter var främst arbete på barnhem och i skolor, men hennes författarskap sågs som en tillgång. Men väl på plats blev det uppenbart för henne att det fick stryka på foten för mer traditionellt kvinnliga uppgifter. Hon lär ha suckat och skrivit i brev hem "Jag är inte skapad för köket".

Ville bli präst

Visst hände det att Ida både undervisade och predikade under sin tid i Sydafrika. Men det som var möjligt i Zululand, var inte möjligt hemma, det fick hon bittert erfara efter det där föredraget i Örebro.

Ida ville bli präst och uttryckte till och med att hon önskade att hon hade fötts som man för att kunna välja liv och yrke efter eget huvud. Hennes dröm var att få följa sin kallelse att predika och undervisa.

Lojaliteten med människor i kyrkan fick dock Ida Granqvist att stanna kvar. Hon reser ut som missionär en andra gång 1921. Också denna gång blir det sju år i Sydafrika.

Både ord och ton var en röd tråd i Ida Granqvists liv. Hon hade organistexamen och översatte och författade hela femhundra psalmer på zuluspråket. Också i Den svenska psalmboken finns hon representerad med en fin text i psalm 253 "O giv oss, Herre, av den tro, som sorgerna betvingar".

Ida och pappa prosten Johannes Granqvist

Beredde väg för andra kvinnor

Ida Granqvist föddes för nästan 150 år sedan i Rackeby socken som yngsta barnet till kontraktsprosten Johannes Granqvist och dennes maka Ida Bernhardina född Meijer. Ida förblev ogift livet ut. I syskonskaran fanns också Paul, Johanna Maria, Ester och Anna. Mot slutet av sitt liv blev hon verksam i Lärarinnornas missionsförening i Göteborg, där systemen Anna också var engagerad. 1949 avled Ida 77 år gammal.

Man skulle kunna se på hennes liv som en krokig väg med flera återvändsgränder. Men även om hon mötte motstånd fanns det också de som stöttade henne. Ida är en del av vår kyrkas historia. En kvinna som ville spränga gränser och som beredde väg för andra kvinnor.

Sätt målet högt, ty ingen har
en ädel gärning gjort,
som ej på stolta drömmar bar
och tänkte rent och stort.

Sätt målet högt, din anings bro
bygg fagert skimmerhvit!
Den nådde aldrig hemmets ro,
som icke längtat dit.

Sätt målet högt, i tröstlöst grått
svep icke ditt standar!
Du vet det ju, den krönes blott,
som härligt kämpat har.

Källa: "Äntligen stod hon i predikstolen". Redaktör Boel Hössjer Sundman. Kapitlet om Ida Granqvist är författat av Karin Sarja.

Bilder från Svenska kyrkans missions arkiv i Uppsala

*O gif oss, Herre, av den tro
som sorgerna betvingar,
som lyfter oss till ljus och ro
på starka örnevingar,
som talar mäktigt till envar
och bär oss under färden,
som härlig tröst i tvivlen har
och övervinner världen.*

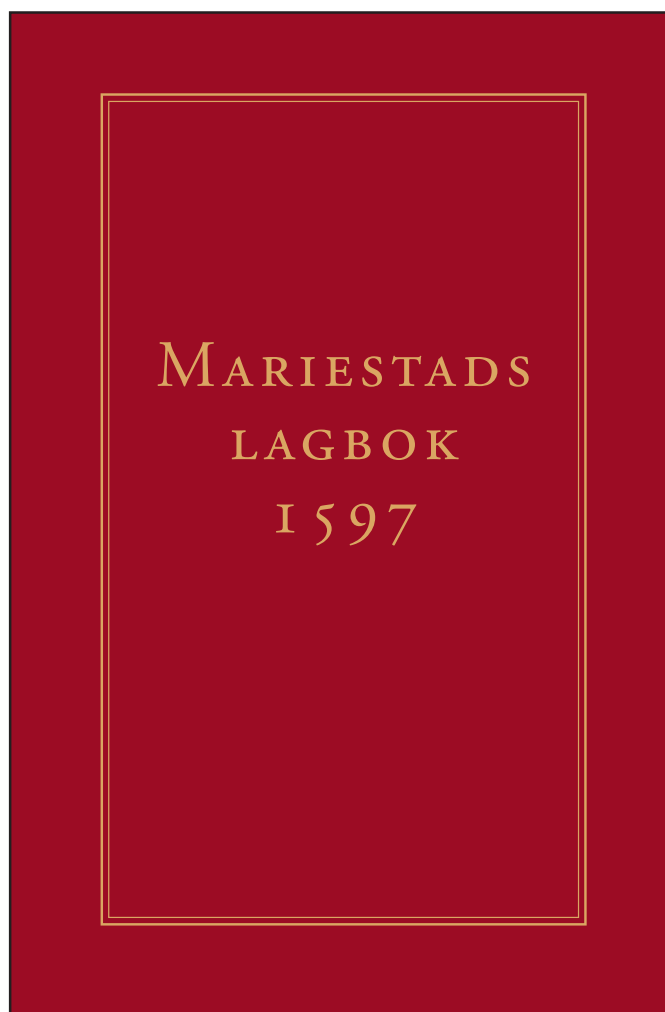
Sv. Ps. 253:1 Rackebypsalmen av Ida Granqvist.

Ida Granqvists liv i korthet

- Föds i Rackeby prästgård 1872.
- Arbetar som journalist i Vestgöta-Posten och i Idun
- Vinner Svenska Akademiens andra pris för sångcykeln "Gransus" 1899
- Genomgår organistexamen i Skara 1901
- Reser ut som missionär till Sydafrika 1908
- Återvänder till Sverige 1915
- Håller sitt missionsföredrag i predikstolen i Örebro 1916
- Reser ut igen som missionär 1921
- Återvänder till Sverige 1928
- Anställd vid Svenska kyrkans missionsexpedition i Uppsala 1929-1941
- Psalmboken med zulu psalmer publiceras 1936
- Avlider i Göteborg 1949

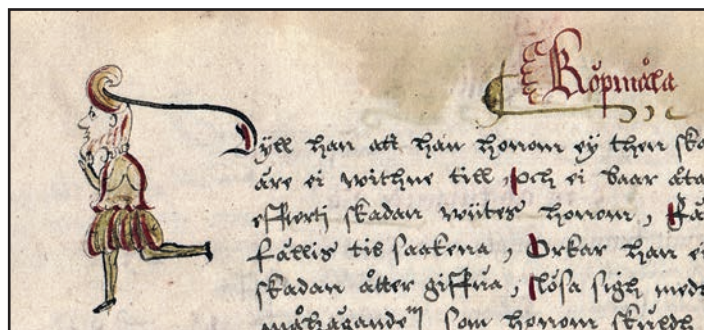
Kerstin Larsson

Mariestads lagbok 1597

Jag blir överlycklig när jag, vid alldeles för sällsynta tillfällen, kommer över nyutgivet historiskt källmaterial – och detta är ett praktverk. Endast fyra svenska städer har bevarade handskrivna lagböcker. Här får vi Mariestads version av Magnus Erikssons gamla stadslag, komplett med faksimiltext och vackra anfangar samt transkribering och kommentarer. Det är bara att tacka.

Dick Harrison i Svenska Dagbladet den 23/11 2019

Mariestads lagbok är utgiven i full faksimil med transkription och inledning. Den omfattar 480 s. i folio. Du kan köpa den i pappband för 400 kronor, i konstladersband för 500 kronor eller i konstläder med vacker handgjord kassett för endast 1 500 kronor. Pappret är av högsta kvalitet. Utgåvan genom Missalestiftelsen är en stor kulturgärning och har rönt mycket uppmärksamhet. Nu får den intresserade möjligheten att förvärva sitt eget exemplar.

Beställningar sker genom Johnny Hagberg

Biskop Rudolf av Mecklenburg

Den 20 mars 1387 finns en anteckning (se ovan) om att Rudolf III, hertig av Mecklenburg-Stargard, (omkring 1360–1415) utnämns till biskop i Skara. Han åtar sig då att till den heliga stolen inbetala sitt *servitium commune*. Han får sedan undan för undan uppskov med de slutliga betalningarna, något som hans båda efterträdare Torsten och Brynolf II Karlsson så småningom tvingas fullgöra.

Detta sker då hans kusin, Albrecht av Mecklenburg (1338/40)–1412), var kung i Sverige (1364–1389). Rudolfs sejour i Skara blir emellertid mycket kort. Han tillfångatas i slaget vid Åsle mellan kung Albrecht och drottning Margareta den 24 februari 1389. Tillsammans med de andra fångarna förs han till Varbergs fästning, där drottningen uppehåller sig, men till skillnad från de övriga släpps han utan betalning. Han återvänder sedan till Schwerin, enligt en osäker uppgift efter att han hållit en synod i Skara.

Att han för en kortare tid fortsätter på biskopsstolen i Skara framgår av ett brev av den 23 juni 1390. Han besöker då Bolstad i Dalsland med anledning av en tvist mellan några personer. Redan den 11 januari 1391 överförs han till motsvarande stol i Schwerin i Mecklenburg. Han avlider 1415 och ligger liksom det övriga furstehuset begravd i klosterkyrkan i Bad Doberan. Men han har varken fått en gravsten eller någon minnestavla.

De klart tendensiösa svenska omdömena om biskop Rudolf är inte nådiga. I biskop Brynolf Gerlakssons *Rimkrönika* sägs det att biskop Rudolf kom Skara domkyrka till sorg. Han såg till att hennes klenoder i form av silver och guld kom bort. När kung Albrecht greps blev han rädd (alternativt arg) och gav sig åter till sina släktingar.

I Rhyzelius *Episcopia Sviogothica* (1752) är tonläget knappast fördelaktigare. Det konstateras att det inte finns några uppgifter om att Rudolf skulle ha sett till att något blivit stiftet eller biskopsstolen till nytta och ära. Han utövade sitt ämbete på utlänningars manér, med stränghet och egennyttighet. Han bytte ut biskopsornaten mot en hjälteklädnad för att utgjuta mänskoblod.

Krönikörerna kunde kanske ha glatt sig åt att Rudolfs vidare öden i Schwerin heller blev inte särskilt lyckosamma i det nya stiftets ögon.

Karl-Erik Tysk

Takmåleri från Brismene gamla kyrka?

Det är väl känt att sockenbönderna på 1800-talet kunde fara mindre nogräknat fram med gamla kyrkoinredningar. När nya större och modernare kyrkobyggnader restes här och var i landskapet så auktionerades ofta äldre kyrkoinredning ut, även sådant som innertak och bänkar. En och annan kunde därefter ha gamla paneler eller bänkdörrar som inramning i stian.

En höstdag så fick jag ta emot sex bemålade brädor från ordföranden i Kinneveds hembygdsförening för Västergötlands museums räkning. De hade suttit som ytterpanel på en ladugård på Höge backe i Kinneveds socken fram tills byggnaden revs för ett tiotal år sedan. Vid första ögonkastet var det uppenbart att det rörde sig om rester av ett dekorativt målat kyrktak från 1700-talets mitt. På röd botten så fanns brottstycken av bladverksdecor, rocailler, textkartuscher med bibelord och ett par figurscener, däribland Kristi födelse. Baksidan av de spontade brädorna var rödfärgade efter tiden som ladupanel.

Varifrån kunde då dessa fragment komma? Och vem var målaren? Från Kinneveds kyrka kunde brädorna inte gärna komma eftersom den kyrkan haft slagna stenvall sedan medeltiden. En snabb titt i Hanna Hegardts inventering av västsvenska kyrkomålningar från barocken (1923) gav dock ett högst sannolikt svar. År 1863 byggdes ny kyrka i grannsocknen Brismene och då revs medeltidskyrkan. Långhuset hade ett dekorationsmålade innertak av brädor på det manér som var typiskt för västsvenska kyrkorum under 1700-talet. Enligt kyrkoräkenskaperna för 1776 fick "fabrikör" Gabriel Lindman 200 daler silvermynt för att ha målat taket. Enligt 1829 års inventering hade målningen följande motiv: en himmel med Jehovatecknet omgivet av änglahuvuden, Bebudelsen, Kristi födelse, dop och frestelse, Helvetet, Nattvarden, På vägen till Emmaus. Sistnämnda motiv syns troligen på en av brädorna. Lindman målade även den ännu bevarade altartavla som nu finns i 1863 års kyrkobyggnad. Han tycks ha varit en inte helt oäven konstnär att döma av figurteckningen. Lind-

man gjorde även arbeten åt kyrkorna i Bjurbäck, Bäck och Nykyrka.

Det ligger nära till hands att tolka brädorna som delar av Brismene gamla kyrkas takmålning och därmed vore det ett av mycket få alster av Lindmans hand som överlevt. En närmare jämförelse med måleriet på Brismenes altartavla borde kunna styrka antagandet.

Robin Gullbrandsson

Söderling – en västsvensk orgelbyggarfamilj

Före 1800-talet var det få västsvenska kyrkor förunnat att ha en riktig piporgel. Men med den nya Wallinska psalmboken, Haeffners koralbok och ett stigande välstånd i bygderna blev det allt mer eftertraktat med orglar i kyrkorna till att leda psalmsången. I början av 1800-talet fanns det mycket få orgelbyggare verksamma i denna del av landet, så det fanns ett tomrum att fylla och en stor efterfrågan. Mårten Bernhard Söderling och hans tre söner Carl Fredrik, Emmanuel och Johan Niklas kom från 1820-talet och framåt att etablera sig

Orgeln i Carl Johans kyrka

som Västsveriges främsta orgelbyggare. Från deras verkstad i Majorna i Göteborg levererades över 150 orglar. Bröderna Söderling kom att bilda en livaktig orgelbyggartradition i Göteborg, som bestått ända in till våra dagar. Namnet Söderling blev synonymt med välbyggda och klangsköna instrument som väl fyllde behoven ute i församlingarna. Firmans förgrundsgestalt, Johan Niklas Söderling (1802–1890) blev med tiden också en av Göteborgs mest tongivande borgare. Han var en flitig föreningsmänniska, skribent, kommunal-

J N Söderling

man, filantrop och djurvän som odlade nära vänskapsband med bland andra S. A. Hedlund och Viktor Rydberg.

Jan H Börjesson, domkyrkoorganist i Kalmar och orgelkonsult, har sedan tidiga år fascinerats av de Söderlingorglar som ännu finns kvar. Hans omfattande arkivarbete i kombination med gedigen kännedom om Söderlings orgelbyggnad har resulterat i en välfylld och vackert illustrerad bok med titeln "Söderling – en västsvensk orgelbyggarfamilj", som Skara stiftshistoriska sällskap nu gett ut lagom till advent. Bo-

Västra Tunhems kyrkas orgel

ken innehåller spännande läsning såväl för orgelvänner som de historiskt och biografiskt intresserade. Många levnadsöden passerar revy på sidorna och läsaren ges också intressanta inblickar i 1800-talets Göteborg och levnadsvillkor. I boken finns en heltäckande dokumentation över såväl försvunna som bevarade orglar från den Söderlingska verkstaden. För att också ge läsaren en klanglig upplevelse av instrumenten så ingår en CD i boken, med ett urval av orglar där författaren själv sitter på orgelpallen.

Robin Gullbrandsson

137 sidor. Pris 250 kronor. Beställes genom Johnny Hagberg. Nr 101 i skriftserien.

*Skara stiftshistoriska sällskaps
medlemmar
tillönskas en
God Jul och Gott Nytt År*

- "Gilla oss på Facebook – 155 gör det redan och kan ta del av inbjudningar, filmklipp och erbjudanden"
- "Beställ boken i webbshoppen – alltid öppet, välj bland nära 100 titlar, böckerna presenteras med beskrivningar"

Några Wijsor om Antichristum

NÅGRA WIJSOR OM ANTIKRISTUM [1536]
SAMT HANDSKRIVNA TILLÄGG

UTGÅVA MED INLEDANDE KOMMENTARER

Otfried Czaika

1536 (förmodligen) utkom i Stockholm ett litet häfte med polemiska visor riktade mot den romerska kyrkan. Titeln är *Några Wijsor om Antichristum*.

Idag finns enbart två exemplar bevarade som dock intressant nog representerar två olika upplagor. I båda exemplar finns dessutom en del handskrivna tillägg, främst psalmtexter, både kända och hittills okända psalmer från 1500-talet. *Några Wijsor om Antichristum* ger därmed inte bara en inblick i 1500-talets teologiska kontroverser utan ger också en bild av den evangeliska församlingssångens framväxt i Sverige under denna tid.

Texten till *Några Wijsor om Antichristum* samt de handskrivna tilläggen görs här tillgänglig i en kritisk utgåva. En utförlig kommentar belyser verket ur bokhistoriska och teologiska perspektiv och förankrar dem i en bredare historisk kontext. Utgåvan med inledande kommentarer är utförd av professor Otfried Czaika.

Skriften omfattar 168 sidor och är bunden i hårband. Den ingår i Skara stiftshistoriska sällskaps skriftserie liksom i Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar och är utgiven med bidrag från bland annat Menighetsfakultetet i Oslo och Norges forskningsråd.

Pris 150 kronor och kan beställas genom Johnny Hagberg.

Är din årsavgift betald?

Medlemsavgiften för år 2020 är
100: – per medlem och år.
Ständig medlem avgift kr 750:–.
Bankgiro 5812-8166

En minnesvärd samling i Örsjö

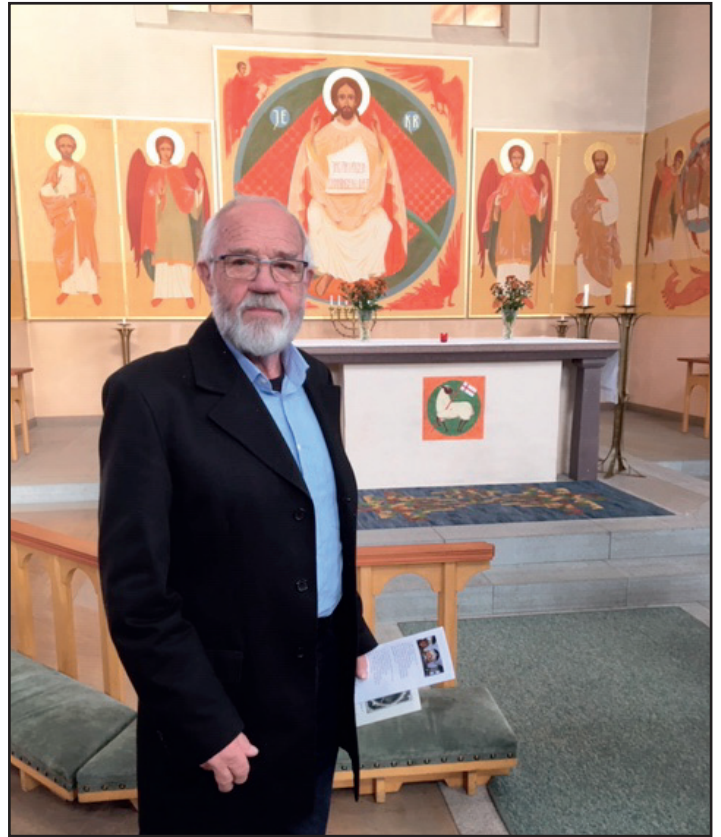
"Som en förbränd ruin/stod Herrens helga hus./Tron reste den igen/ur aska och ur grus..."

Så börjar en alldeles särskild psalm, som Christian Braw diktade 2016. Den var avsedd att sjungas, när Örsjö kyrka i trakten av Nybro i Småland skulle återinvigas. Då hade kyrkan – likt en fågel Fenix – genomgått en förvandling genom eld och brand. Den hade återuppstått i ny, förskönad skrud som ett härligt smyckeskrin.

Örsjö kyrka stod färdig 1893 och är den sista av det dussin centralkyrkor som *Emil Viktor Langlet* (1824–1898), född och uppvuxen i Borås, kunde bygga på skilda håll i vårt land i

slutet av 1800-talet. Det fanns en spådom, att kyrkan skulle drabbas av brand en påsk. Natten till påskaftonen 1974 slog blixten ned, och elden kom lös. Kyrkan förvandlades till en ruin. Men man ville sätta den i stånd på nytt, och det visade sig att *"långt mera än man hade trott/var användbart och gott"*, för att citera Christian Braws psalm. Den fortsätter: *"När svedda väggars sot/med möda skrapats bort/ fick muren ta emot/ ikoner av allt gott, / som Gud med löftesfolket gjort."* Arkitekten Jerk Alton och konstnären Sven-Bertil Svensson bildade en sorts radarpar för att förnya kyrkans interiör till en ljus och färgskiftande helgedom, som biskop Sven Lindegård i Växjö kunde återinviga den 5 september 1976.

Växjö stiftshistoriska sällskap hade inbjudit till en träff i Örsjö i oktober i år för några timmars gemenskap i den vackra helgedomen. Där fick man också möta den ännu vitale ikonmålaren Sven-Bertil Svensson och ta del av hans tankar om sitt verk.

Han vill se kyrkans murar som byggstenar för helighet och betonade att kyrkorummet bara kan förstås inifrån. Där är altaret det viktigaste, men även ljussättning och färgspel. Vi kommer inte Guds verklighet närmare än då vi firar liturgin. Bilderna skall förmedla ett sant uttryck för tro; där är ögonen viktiga, de skall möta den bedjandes blick.

Det var fint och värdefullt att gästa vårt grannstift och glädjas åt att man vårdar Örsjö vackra kyrka i sin nya skrud, som kanske harmonierar med vad Langlet från Borås en gång tänkte om den.

Christan Braws psalm slutar så här: *"O Gud, av en ruin/ du gör ett heligt hus, /ett himmelrikets skrin /av aska, sten och grus./ Bygg åter Kristi kyrka opp/med Andens kärlek, tro och hopp /och gör den med din allmakt till/vad du och Sonen vill."*

Lennart Nordquist

Gottfrid Klingner

Gottfrid Klingner föddes 1872 i Dimbo mellan Tidaholm och Falköping. Föräldrarna var fattiga lantbrukare och familjen hade egentligen inte råd med att låta något av sina barn utbilda sig. Men Gottfrid uppmärksammades av prästen och läraren som uppmuntrade honom och familjen att försöka låta honom läsa vidare efter folkskolan. Han fick så småningom läsa in studentexamen i Skara där han klarade studierna med hjälp av vänner, med att ge extra lektioner och med små besparingar från föräldrar och syskon. Vännerna ordnade bland annat med så kallade matdagar åt honom. Han fick äta en dag i ett hem och en annan dag i ett annat. Han tog studenten i Skara och läste teologi i Uppsala där professor Rudin tog honom under sitt beskydd och lät honom bo gratis i hans lägenhet.

Klingner prästvigdes för Skara stift 1901 och efter några år i församlingar i Skara stift kom han 1904 till Masthugget som diakonpastor i Församlingshyddan. I Församlingshyddan firade församlingen enklare gudstjänster och bedrev social- och sjukvård framförallt för de allra fattigaste i församlingen. Präglad av sin egen uppväxt och studietid var han tidigt starkt engagerad. Masthuggs församling var vid denna tid en av Göteborgs allra fattigaste församlingar. Människor levde trångt och många i stor misär. Han såg tidigt som en av sina viktigaste uppgifter att möta barn och ungdomar för att ge dem meningsfull fritid och livsmål att engagera sig för. Församlingen drev också flera barnkolonier och sommarhem för mödrar.

Klingner mötte viss kritik för sitt, ibland okonventionella, sätt att arbeta. Men han var övertygad i sin kallelse och hans hem var en öppen mötesplats för många församlingsbor. Han beskrivs som en bedjande och mycket engagerad person, präglad av lågkyrklighet. I en minnesbok över honom står det att han kanske inte var en av de främsta talarna men att hans stora hjärta och engagemang för alla han mötte övervägde alla eventuella tillkortakommanden i predikstolen. Han hälsade ofta människor, kända och okända, med en stor

björnkram och var känd för sitt kraftiga handslag och bullriga skratt. Det sägs att folk kunde ta av sig vigselringen när de visste att de skulle ta honom i hand för att något mildra hans fasta handslag.

I Masthugget levde många familjer under obestämda förhållanden. Barnaskarorna var i många fall varken döpta eller konfirmerade. Detta var förhållandena när Klingner tillträdde. Det skulle bli annorlunda! Klingner satte igång ett stort arbete med att viga folk. Han anskaffade både bröllopskläder och vittnen. Samtidigt döptes även barnaskaran. Konfirmationsundervisning ordnades för överåriga. Han ingav respekt inte minst genom sin omtalade fysiska kraft. Hans handslag var beryktat. En stor och kraftig buse kunde gå ner på knä och böna om hjälp när Klingner greppade hans hand.

När han blev kyrkoherde i Masthugget hade han ofta, efter gudstjänsten i kyrkan, andaktsstunder på gårdarna i församlingen. Han, diakonissan och kantorn var där men stördes ofta av att busar ropade okvädningsord och svordomar från öppna fönster. Klingner svarade till synes oberörd över tilltalen: "Vänta bara tills jag sagt amen"! Och så blev det. När väl gudstjänsten var över rusade Klingner upp i trapporna och lärde busarna veta hut.

Barn och ungdomar låg Klingner varmt om hjärtat. Han hade ungdomssamlingar och följde sina konfirmander genom livet. Behövdes det ekonomisk hjälp till något var han aldrig sen att ta ur egen ficka.

Från 1918 var Klingner församlingens kyrkoherde fram till sin plötsliga död 1936. Hans grav finns fortfarande kvar nära den gamla klockstapeln på Västra kyrkogården. Gottfrid Klingner var präst i Masthuggs församling i 32 år och blev under sina år i församlingen en uppskattad och avhållen präst och vän till många församlingsbor. Detta märktes inte minst vid hans begravning. Gatorna vid sorgetåget som gick mellan Masthuggskyrkan och Västra kyrkogården kantades av tiotusentals människor – kanske den största begravningen efter läkaren Pehr Dubb (1834) och komminister Lars Nohrborg (1907) – som ville ta avsked av honom som var deras älskade och avhållne präst.

Johnny Hagberg

Hundraårig komministeränka i Habo valsar i bladen 1839

Vid en genomgång av Mariestads Weckoblad från 1830-talet klipptes den notis ni nu kan läsa kursiverad nedan ur nummer 32, 1839 (10/8). En sökning bland Kungliga Bibliotekets skannade dagstidningar avslöjar att av omkring tolv andra avisor de flesta plockade denna nyhet ur veckobladet senare under 1839. Emellertid trycktes den redan 2/8 1839 i huvudstadsdraken "Det Adertonde Aftonbladet". Där gavs dock notisen initialt två rubriker och en ingress:

HÖG ÅLDER. Utdrag af ett brev från landsorten. För [ålderstinn... flåt:] ålderstigna Svenskar, som ännu ej ledsnat vid vår tråkiga verld, torde det vara intressant få veta, det äfven hos oss, liksom från längre tid i Ryssland, en hög menniskoålder tyckes blifva allt mindre sällsynt. Bland flera exempel deraf må nämnas, att:

Inom Habo församling af Skara Stift lefwer en Komministers-Enka Ulrik. Eleon. Alsén, född Pihl, som den 3 sistl. Junii firade sin hundra födelsedag med en liten fest, dertill hennes några och sjutioåriga måg och dotter inbjudit sina bekanta. Gamla Frun hwars helse i yngre åren warit waklande[!] men som nu föga beswäras af andra ålderdomskrämpor än swag syn, tog sig wid tillfället en nått polska med en tillstädeswarande prestman, och när denne wille föra henne åter till sin plats, erbjöd hon sig i stället att fortsätta dansen med de öfrige fyra Herrarna i sällskapet, hwilket ock skedde, utan att den goda frun deraf rönte några elacka följder. Hon har alltid lefwat försigtigt, warit sträng i ordning både mot sig sjelf och andra, men glad och munter, och röjer ännu i sitt tal ett ganska redigt förstånd.

Aftonbladet avslutar historien om den lättfotade hundraåringen med konstaterandet att intresset bland läkare för orsaker till hög ålder varit minimalt under seklernas lopp. Vore de inte lika värdefulla att känna till som "muskelnas antal hos daggmaken, äggens hos flugan o. s. v." Borde inte präster "till närmaste provincial-läkare, eller hellre till SundhetsKollegium insända korta, men fullständiga biografier om sådana personer, som i deras församlingar upplefva Nittio år och deröfver"?

Utan att höra till det andliga ståndet hörsammar vi omgående Aftonbladets appell och försöker få den fullständiga vitala prästänkans curriculum vitae med hjälp av bl a Växjö stifts herdaminne, tidningsnotiser samt Habo och Jönköpings församlingars kyrkoarkivalier.

Herdaminnets uppgifter att Ulrika Eleonora Pihl var född 26/5 1739. I dopet lär hon ha fått namn efter Karl XII:s syster, Ulrika Eleonora d y. Ty fadern, föraren vid Jönköpings regemente Sven Pihl (ca 1691-1768), var en stor beundrare av "hjeltekonungen" trots, tack vare eller på grund av att han hade blivit svårt sårad i huvudet av ett sabelhugg vid Poltava. Där sägs även morfadern, en oidentifierad Bagge, ha tagit sin sista beta av det ukrainska gräset.

Hösten 1765 gifte sig krigsbussen Pihls dotter med den i Alseda födde prästmannen Jonas Ahlsén (1715-1784), som efter prästvigning 1759 fått tjänst som pastorsadjunkt i Hjärtlanda i trakten av Sävsjö. Då de gifte sig tjänstgjorde brudgummen i Björkö pastorat, men blev efter en svår sjukdom sinnesrubbad och intagen på Växjö hospital.

Icke förty födde Ulrika Eleonora flera barn i äktenskapet, bl a Anna Lena Alsén 18/3 1768 i Björkö, identisk med den dotter som nämns i tidningsnotisen ovan. Kring 1799 äktade

Birgittakällan och kungadopet

Det kan tyckas att frågan om var Olov Skötkonung döptes är en smal och betydelslös fråga. Men dopet är en fråga med stora politiska implikationer och då blir dopplatsen intressant.

Arkeologen John Kraft anser att de svenska bygderna från yngre stenåldern och framåt var indelade i regionala och lokala kultförbund och att hövdingen i förkristen tid inkluderade rollen som kultledare jämte de administrativa, politiska och juridiska funktionerna. Han förrättade på kultförbundets vägnar de regionala religiösa offren. Kultförbunden var vanligen uppdelade i tre eller fyra distrikt med distriktsbaserade offer.

Är det så, blev det omöjligt för Olov Skötkonung att fungera som förkristen kultledare den dag en majoritet av folket var kristet. Att han lät döpa sig var därför viktigt som en markering av att han delade folkets religiösa tro. Hans roll som kultledare upphör i den situationen och går över på biskopen. Hövdingen/kungen behåller de övriga funktionerna. Spänningen mellan kyrkan och staten inleds. Det intressanta är att biskopen genom dopet inlemmar Olov Skötkonung i den kristna trosgemenskapen. Biskopen framträder därmed i religiöst avseende som överordnad kungen.

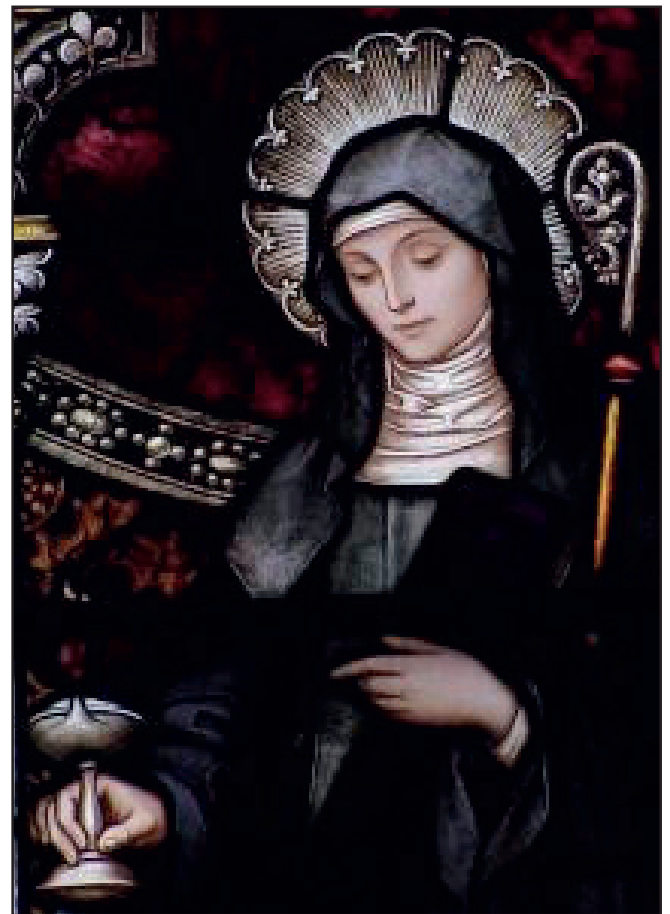
Det ligger därför hierarkiska undertoner i berättelsen om Sigfrid av York. Att biskopen Sigfrid döper kungen återspeg-

lar en ny tids syn på kungens samhällsfunktioner i relation till biskopen. Efter fyra tusen års förening av en med samhällslivet i övrigt integrerad religionsutövning uppstår ett embryo till att blir religionen blir en självständig samhällsfunktion.

Kjell Gustafssons belästa och lärda inlägg imponerar på mig. Men hans underlag för att Olov Skötkonung döptes i Sigfridskällan stammar från 1700-talet och återger den uppfattning man hade då. Dopet ägde rum ca 700 år tidigare, en lång tidsrymd med en enorm utveckling mellan dopet och 1700-talsuppgifterna. Det enda vi med säkerhet kan säga är att båda källorna existerade vid dopet och på 1700-talet.

Jag har mött samma problem på Lurö där 16- och 1700-talstraditioner uppstod kring Lurö kyrka, som då kallades kloster utan att vi idag kan finna några spår av ett kloster. Man trodde på 16-och 1700-talet att kyrkan var ruinerna efter ett kloster och man trodde t o m att det om torsdagskvällarna hördes musik inifrån ruinerna när nunnorna dansade! Det var 1700-talets syn på nunnor.

Det som idag kallas Sigfridskällan har nog fått sitt namn Sigfridskällan på grund av Vidhemsprästens uppgifter om den i engelskt material svåridentifierade dopförrättaren Sigfrid av York. Sigfridskällan är onekligen mer lik en kalkkälla i västgötsk utformning än den källa som idag kallas Birgittakällan. Man kan förstå att man på 1700-talet var övertygad om att dopet skedde i den källan.

Birgitta (S:a Brigida) av Kildare

Det är lika naturligt att backen vid Sigfridskällan kallas Sigfridsliden och hagen kallas Sigfridshagen och åkern kallas Sigfridsåkern som att ön intill Lurö kyrka kallas Klosterholmen. Många namn har uppstått i ett senare skede och anknu-

tits till de platser som då blivit de centrala i terrängen.

Det för mig mest intressanta i Kjell Gustafssons artikel är uppgiften från Jonas Marchander att det som idag kallas Sigfridskällan förr kallades Birgittakällan. Man ställs inför frågan om varför man i de konservativa västgötabygderna bytte namn på källor av denna dignitet och varför just på 1700-talet.

Den mest plausibla förklaringen är att det keltisk-katolska helgonet S:a Brigida av Kildare var okänd för västgötarna på det protestantiska 1700-talet medan traditionen om Sigfrid och dopet av Olov Skötkonung var levande. I en tid när man saknade en Sigfridsanknytning till Husaby fick den mest illuloriska källan S:t Sigfrids namn. Jag levde tidigare i den felaktiga tron att namnet S:t Sigfridskällan uppstod i slutet av 1800-talet och är glad för Kjell Gustafssons upplysning. Jag gläder mig också över Kjell Gustafssons förklaring av "stav och stol" och köper den.

Birgitta (S:a Brigida) av Kildare levde 500 år före Sigfrid av York och var det mest dyrkade helgonet i hela Europa under tidig medeltid. Hon kallades t o m kelternas Maria. En rad undergärningar förbands med hennes livsgärning. Hon grundade och ledde ett kloster i Kildare där både nunnor och munkar stod under hennes ledning.

Vadstena kloster, som grundades av hennes 800 år yngre namne, har ansetts som ett unikt exempel på kvinnlig ledning över inte bara nunnor utan också munkar, men den organisationen fanns alltså redan 800 år tidigare, på Irland. Att långt före kungens dop en källa i Husaby namngivits efter S:a Brigida är sett till tidssituationen inte ett dugg märkligt. Kontakterna var i kristningsskedet täta mellan norra Västergötland och de iro-skotska öarna. Se på Söne och på hela Kålland. Se på de runda tornen i Husaby.

I Kildare finns två Brigida-källor, en med stillastående vatten och en med strömmande. De ligger intill varandra ungefär två kilometer från katedralen och kallas båda Brigida-källor. Så kan det ha varit också i Husaby. En stillastående kalkkälla och en likt Jordan ständigt strömmande källa intill varandra hittar man inte så ofta i Västergötland.

Det eventuella namnbytet kan mot den bakgrunden återspegla ett minne av att båda källorna en gång liksom i Kildare hade namn efter S:a Brigida och att Husaby kyrka lades där den lades på grund av källorna. I vilken av dem kungen döptes lär vi aldrig få veta, men bruket i fornkyrkan att döpa i levande (d v s rinnande) vatten talar för den källa som idag kallas Birgitta-källan.

Vördnaden för S:a Brigida har i våra dagar upplevt en renässans. Hon inspirerar till fred, poesi och livsglädje. Ett sällskap knutet till hennes namn är under uppbyggnad på Irland. Mässorna i Husaby kyrka 1 februari varje år lyfter i all enkelhet in Husaby i en europeisk rörelse för andlig förnyelse.

En annan hyperintressant fråga som vi har kvar att diskutera är Bispgårdens ruin och dess samband med den anläggning som fanns före den. Vilken funktion hade den på Olov Skötkonungs tid, vad var dess samband med järnåldersbyn och med Gum?

Gum måste ha varit platsen för hövdingens/kungens residens. Huset i Husaby var som alla andra hus ett befäst hus med en truppförläggning. Huset i Husaby skulle försvara Kinnekulle för angrepp från gamla Störväner mellan Kinnekulle och Skälvum. Det betyder att Olov inte gav Sigfrid sitt residens. Han gav honom Kinnekulles försvarsanläggning mot sydväst.

Bengt Wadensjö

Voff! Rör inte min kompis!

Efter att ha läst om kyrksamma hundar i Stiftshistoriskas blad vill jag gärna lämna ett bidrag. Det handlar inte om kyrksamhet den här gången men ändå. Historien är garanterat sann: jag var själv orsaken.

Det hela tilldrog sig i Norra Härene prästgård juldags morgon 1961. Dit hade stiftsstadens komminister Bertil Bruce flyttat till följd av pastoratsreglering. Min fader Nils Stenemark hade fått tjänst i Stockholm men familjen bodde ännu kvar i Skara. Bertil hade bett sin gamle arbetskamrat att hjälpa till med en julotta, så familjen åkte glada dit.

När vi anlände till prästgården efter fullbordat verk hade husfadern inte anlänt från sin otta. Nu hör till saken, att undertecknad är rullstolburen till följd av CP-skada. Eftersom jag hade ont i ryggen bad jag att få komma ner på golvet ett tag. Så skedde. Då anlände husets tax, Pella, som vi också träffat tidigare. Hon undrade naturligtvis vad det var för en konstig prick som låg på golvet, den kanske man kunde leka med? Jodå, vi fann varandra rätt kvickt.

En stund senare kom husets (jordiske) herre hem. Först skulle det hälsas. Men mig nådde han inte; det fick bli en dunk i ryggen. Det skulle han inte ha gjort. Pella for upp, gav till ett skall och bet sin egen husse (!) i handen. Inget djupt bett, bara ett nafs, men budskapet var tydligt: Rör inte min kompis!

Stor uppståndelse, givetvis. Husse måste plåstras om; kaffet fick vänta. När allt var klart skulle pappa hjälpa mig upp i rullstolen. Han böjde sig ner som han var van och ... Voff! Dags för nästa präst att gå i kloster, nej förlåt, få plåster. Kaffet fick vänta en stund till.

Jag misstänker att far var något försiktigare vid nästa lyftförsök. Kanske att någon höll undan Pella. Hur som helst, det blev kaffe till slut. Och därtill en långlivad familjehistoria om hunden som bet två präster på juldags morgon.

Yngve Stenemark

Trogareds kapell jubilerar

Över portalen till vårt kapell står året 1918. Det byggdes på hösten detta år. I räkenskaperna redovisas utgifter för "Snickeriarbeten från den 25 September till den 20 December". Kapellet kunde inte användas förrän ett gott stycke in på nästa år, ja, ända till den 31 augusti 1919. I Ulricehamns Tidning stod det inför den dagen en enda rad: "Trogared kl 4". Kapellet har alltså nu varit i bruk ett helt sekel.

Bakom vårt kapell står många som med förenade ansträngningar verkade för att få Trogareds kapell till stånd. Ett par av dem måste särskilt nämnas. Ofelbart förknippar man kapellet med Gustaf Landrén. Han ägde Trogareds gård vid den dåvarande landsvägen mellan Ulricehamn och Borås, inte långt från den berömda Trogareds ek, som har grönskat här i flera hundra år. Landrén skänkte i stor välvilja en tomt mitt emot sina gårdshus till det blivande kapellet. Längre fungerade han som kassör i föreningen och ansvarade för kapellet som en självklar, frivillig kyrkvaktare.

En "förgrundsfigur" i kapellets historia är också Adolf Kloo. Han verkade för att få det till stånd med aldrig sinande entusiasm, stor kunnsighet och oförtrutet arbete. Utan honom hade nog inte kapellet kommit att stå här. Han lade ner "ovanlig energi och intresse i sitt kall" omvitnade en församlingsbo i tidningen Westgöten år 1920. Adolf Kloo var en av de mest bekanta prästerna i Skara stift under 1900-talet. Han var, i likhet med flera ämbetsbröder, uppvuxen i Ryda, en socken som var präglad av den kyrkliga väckelsen. Kloo var född 1878 och prästvigdes i Skara år 1908. Han var ung och entusiastisk, då han 1912 fick sin första ordinarie tjänst, som komminister i Härna. Eftersom pastoratets kyrkoherde Gustaf Selander var både gammal och sjuklig, måste komministern ta på sig det fulla pastoralansvaret.

Adolf Kloo såg det nog som en särskild kallelse att arbeta med projektet Trogareds kapell. På själva nyårsafton 1916 skrev han ett närmast programmatiskt upprop om det önskvärda i att få kapellet till stånd. Han noterar att församlingskyrkan i Södra Ving ligger i socknens ena utkant. Han påminner om att den medeltida socknen Töve miste sin kyrka då den slogs samman med Södra Ving. I slutet av 1800-talet hade det förts diskussioner om att bygga en ny kyrka mera centralt i socknen, lämpligen vid Ekeslunda. Men detta ansåg Kloo vara överspelat, eftersom Södra Vings kyrka var mycket lämpligt placerad i det uppväxande stationssamhället Hökerum. Järnvägen från Borås till Ulricehamn hade högtidligen öppnats i december 1917, och då hade man anlitat komminister Kloo som talare. Han finner att "en ny gudstjänstlokal i trakten af Trogared" skulle "kunna användas af nästan hela

förutvarande Töfve socken". Därtill skulle den kunna "ligga nära till för många invånare i sydliga delen af gamla S. Vings sockenområde". Han vittnar om att det finns "varmt intresse och stor offervillighet för sakens förverkligande" och meddelar att "Löfte om tomt för kapellet å Trogareds ägor [,,] har välvilligt lämnats af herr G. Landén därstädes". Kloo inbjuder till tecknande av gåvor för ändamålet och avslutar med en from önskan: "Gud förlåne företaget framgång, och låte det främja hans ära samt lända oss och kommande släkten i församlingen till välsignelse."

Det togs för givet att man skulle bygga kapellet på frivillighetens väg. I bygden fanns en stark öppenhet för de folkrörelser med andlig och social inriktning som uppstått runt om i landet under 1800-talets senare del. I den andan hade man bildat en förening för kapellbygget år 1916. Gårdarna i bygden utlovade byggnadsmaterial. Teckningslistor cirkulerade. Till och med kända företagare i Borås lämnade betydande bidrag. Damerna i grannskapet samlades i en syförening till stöd för kapellet. Så fördes verket framåt som ett gemensamt projekt.

Ritningarna till kapellet hade man fått från kyrkobyggnadsmästare Albin och Carl Wilhelm Gustafsson. Deras firma avslutade en lång tradition av kyrkobyggare från Sandhults socken sedan mitten av 1700-talet. De hade byggt kyrkor runt om i Västsverige. Märkligt nog kan Trogareds kapell ses som en sista länk i den kedjan av kyrkobyggen under långt mer än hundrafemtio år.

"En enkel högtidlighet" kallas i Ulricehamns Tidning den grundstensläggning som ägde rum i Trogared lördagen den 25 maj 1918. Då predikade kyrkoherde Carl-Axel Hasselrot i Hållstad; pastor Kloo höll ett anförande och avslutade samlingen med aftonbön.

Föreningens mening var att kapellet skulle tjäna gudstjänst- och församlingslivet i Södra Vings församling. När det stod färdigt önskade man erbjuda det åt Södra Vings församling som gåva. En kyrkostämman utlystes till den 14 juni 1919 för att behandla denna fråga. Efter en lång och i många stycken hätsk diskussion ställdes proposition, vilken resulterade i ett förkrossande nej till erbjudan – "endast 13 röster för kapellets mottagande och 101 emot detsamma" (enligt Johan Gustafsson i Bäckagården i Ulricehamns Tidning). Det kompakta motståndet i socknen bottnade delvis i rädsla för strömningar i tiden – man märkte ett hot mot fädernas kyrka i socialisternas gudlöshet. Men stämmans motstånd var också rotat i fruktan för framtida ekonomiska problem, som kostnader för kyrkunderhåll och dryga prästlöner. Den väldiga majoriteten vid voteringen var "välförsedd med fullmakter och förestavad av en plikttrogen agitation", skriver Johan Gustafsson. Givarna hade "ytterst fåtaligt mött upp" och undanhöll sig från att rösta, "emedan deras mening ej var att påtvinga församlingen kapellet utan hembjuda det /.../ som gåva".

Inom kapellföreningen kände man väl till en väg att gå vidare i det uppkomna läget. Den framväxande Församlingsrörelsen inom Svenska kyrkan hade inspirerat kyrkans ledning till att år 1910 få en central Svenska kyrkans diakonistyrelse inrättad, ställd under kyrkomötet som "ett inspirations- och serviceorgan för /.../ det s.k. frivilliga församlingsarbetet" (Wikipedia). Kapellföreningen valde att ställa sig under Diakonistyrelsens överinseende. I föreningens protokoll från maj 1920 noteras att stadgarna hade godkänts av Diakonistyrelsen.

Kapellet stod färdigt, men det hade ännu inte blivit invigt i

Adolf Kloö

kyrklig ordning. Det kom att dröja till den 15 augusti 1921, innan så kunde ske. Stiftets biskop Hjalmar Danell kunde inte stå till tjänst tidigare; han behövde återhämta sig från strapatserna under den kända visitationsresan till Indien på Missionsstyrelsens uppdrag.

Adolf Kloö tänkte på många detaljer för kapellet. Han gav en av sina konfirmander, Erik Johansson från Ekeslunda Hallagården, uppdraget att lära sig spela orgel vid gudstjänster och andakter i kapellet. Erik blev efter hand känd i socknen som Erik i Körom. Han kunde med verklig stolthet berätta, att han hade suttit på kapellets orgelläktare i femtio år: Med undantag för rekryttiden, samt en gång då han varit opasslig, hade han – trots tröga ben mot slutet – troget stapplat sig upp till orgeln.

Kyrkoherde Gustaf Selander avled den 27 januari 1921. Till ny innehavare av kyrkoherdetjänsten valdes under våren kh August Holmqvist, Närunga. Det kändes naturligt att han skulle predika vid invigningen av Trogareds kapell den 15 augusti 1921. Under hösten 1920 hade Adolf Kloö sökt den lediga kyrkoherdetjänsten i Västra Tunhem. Han fick flertalet röster i prästvalet och förordnades på tjänsten. Han lämnade Södra Vings pastorat sommaren 1922. Men sitt hjärtebarn Trogareds kapell släppte han aldrig. Han återvände ofta hit, för att vara en trogen stödjare av sitt älskade kapell och dela gemenskapen med gamla vänner som han fått här.

Man var nog medveten om att kapellet borde få en mera värdig interiör. Redan i december 1925 berättas om "en försköning genom dekorativ målning i koret och läktarebröstet och predikstolen", utförda av "dekormålaren Tilander". Koret fick ny prydnad år 1948 genom den storslagna triptyken av konstnären Erik Abrahamsson (1871-1907). Många enskilda har också bidragit med gåvor.

Föreningen arbetade oförtrutet vidare med att hålla kapellet i stånd. Det hade med tiden blivit en självklar del i församlingslivet. De avoga stämningarna tycks ha ebbat ut, så att efter en femtioårsperiod tiden hade blivit mogen för att Södra Vings församling skulle ta på sig det fulla ansvaret för kapellet, vilket skedde år 1970.

Lennart Nordquist

Gäsene härad

1925 utkom Gustaf Ewald med sin *Beskrivning över Gäsene Härad*. Här skildras pastorat, socknar och gårdar. I historiska, topografiska och biografiska anteckningar beskrivs en ur-gammal skogsbygd. Ett par avdelningar återger utdrag ur gamla protokoll. Här presenteras några punkter.

Ur gamla visitationsprotokoll:

1708 Förmantens männen att borttaga det fula och orena håret över munnen, när de velat begå Herrens H. nattvard. Item att bönder och unga drängar ej bruka för långt hår, efter Guds ande det såsom oanständig straffar och ogillar 1 Kor. 11:14

1710 Om sommaren måste samtliga klockare eller någon annan gå med stöten att uppväcka folket, och därför av kyrkan njuta sin betalning.

1714 I synnerhet förmantens bönderna ej förgäta H. Högv. Biskopens påminnelse om långt hår och skägg, varifrån de särskilt böra rena sig när de velat gå till Herrans H. nattvard.

1717 Besvärade sig Asklandaborna över den krogen där i byn hålles, varest de inkvarterade ryttarne slå sig fulla och sedan komma hem och överfalla sina värdar med svärjande och slagsmål etc.

Ur gamla sockenstämmoprotokoll i Hudene:

1817 Ljussnopparna, som överblivit vid Jul- och nyårsottan, lämnades till klockaren Petter Andersson i Jonstorp emot att han till nästa julhögtid tillsläppte halm till kyrkan.

Den gamla mässhaken, som vid 2:ne prostvisitationer blivit för oduglig ansedd, beslutades nu skulle försäljas och inropades av Anders Kjell i Amandehult för 2 Rdr. Vilken även inropade gördelen därtill för 4 sk. 6 rst.

Jämväl beslutades, att det gamla timglaslet med järnet därtill skulle å auktion utbjudas och till kyrkans förmån försäljas och inropades av Anders Andersson i Hudene Mellomg. för 40 sk.

Den gamle handboken försålles även nu till Johannes Bengtsson i Grimstorp för 32 sk.

Kyrkans tillhöriga böcker utlämnades, nämligen: kyrko-bibeln till klockaren Peter Andersson i Jonstorp för 25 sk. Lutheri Epistel Postilla till Johannes Andersson i Ölanda för 5 sk. Dito över Evangelierne till Bengt Svensson i Österg. Hudene för 5 sk. Prov-Psalmboken till Lars Andersson i Kjertared för 4 sk. Sjöborgs Fornlämningar till soldat Brak för 2 sk. Köppens Bibelverk till soldat Brak för 5 sk.

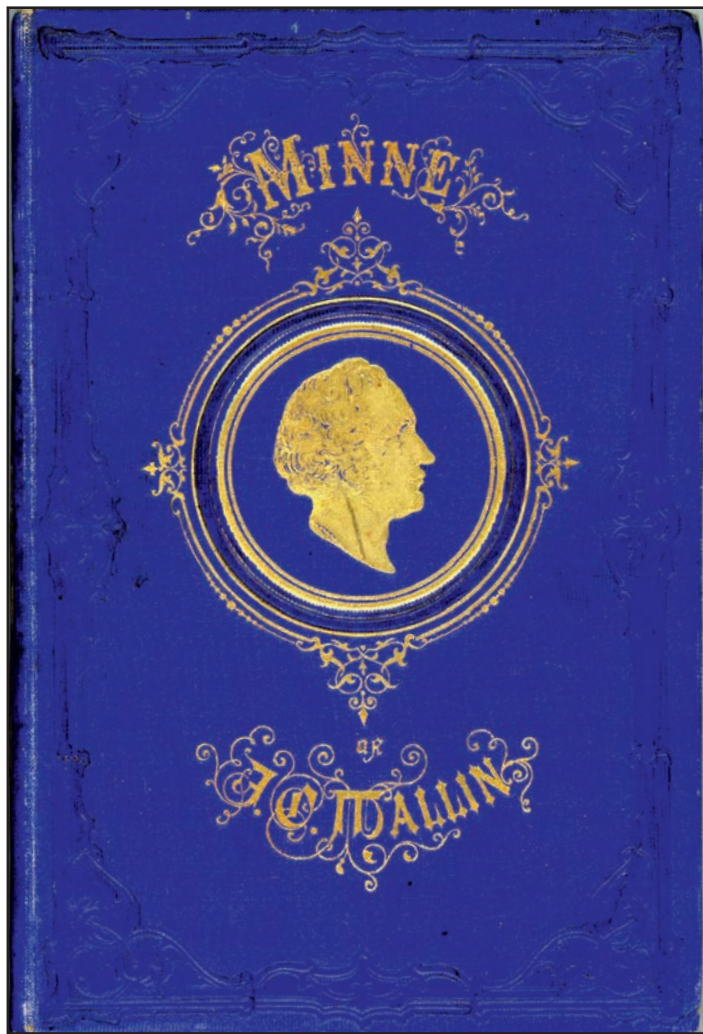

Långt hår och skägg var tydligen ett problem som även biskopen noterat. Jesper Swedberg som var biskop vid denna tid hade själv långt hår och skägg.

Att böcker och gudstjänstkläder såldes bort är ju anmärkningsvärt. Att ljusstumpar såldes efter julhelgen förekommer som notiser från flera församlingar i Skara stift. Olof Magnusson (1897-1980) som 1923 tillträdde tjänsten som komminister i Borgstena berättade vid ett tillfälle att i stället för altarduk där fanns en svart vaxduk. På altaret stod gamle kyrkoherdens spottkopp. Efter julmässan såldes vaxljusen på auktion i kyrkan. Så kunde det gå till en gång. Kyrkliga seder och bruk förändras!

Johnny Hagberg

Den Wallinska konceptboken

Den rikast flödande källan till kunskap om Johan Olof Wallins verk är hans så kallade konceptbok, en ganska liten, till det yttre anspråkslös anteckningsbok, som varit Wallins följeslagare under flera årtionden, varunder han där gjort anteckningar av betydelse för sitt arbete, anteckningar som rör bibelspråk och verser, predikningar och predikotexter o.s.v. Men forskarna har också kunnat göra andra fynd i boken. På pärmens insida har Wallin således tecknat ner sin kända dikt "På min graf", som trycktes genom Bernhard von Beskows försorg och vars test återfinnes på gravstenen på Norra begravningsplatsen i Solna.

Denna konceptbok var länge obekant för Wallin-kännarna. Inför offentligheten drogs den först år 1924, då en Borlänge-redaktör Joel Bernholm presenterade den i några artiklar i Stockholmspressen (StT 18/5 1924 och NDA 13/7 1924). Första gången konceptboken återopas i forskningen torde vara hos professor Emil Liedgren år 1929 i hans studie "Johan Olof Wallin i yngre år". Den återkommer sedan i källförteckningen till Bo von Schmalensés gradualavhandling 1932 om "Frans Michael Franzén och Johan Olof Wallins såsom förkunnare". Senare har den utnyttjats av Tor Persson, vars avhandling "Studier i J. O. Wallins predikostil" ventilerades 1950. Den hittills mest ingående undersökningen av konceptboken har utförts Fritz Askeberg. Hans studie "Tradition och mönster i Wallins predikostil" (Nysvenska studier, årg. 38) trycktes 1959. Askeberg anser att de äldsta anteckningarna är från 1806. De yngsta är, som redan Bernholm lade märke till, införda samma år som Wallin dog, 1839.

Hur kommer det sig nu, att konceptboken så länge blivit okänd? Tyvärr kan den frågan, åtminstone för närvarande, inte helt besvaras. Den förste kände ägaren av boken efter Wallins död är en prästman i Dalarna, Wallins hemlandskap, nämligen Rättviksprostsen Per Pettersson som avled 1892. Hur boken kommit i Petterssons händer är obekant. Att Wallin skulle ha lämnat den i Rättvik då han gästade prostgården på sin genomresa till Hälsingland 1837 – det året då den bekanta "Avskedsblicken" skrevs – är ju uteslutet redan av det skälet att Wallin gjort anteckningar i boken så sent som kort före sin död. Ett av Petterssons kända intressen rörde koral-sången, och han utgav på sin tid en högt skattad koralbok. Tänkbart är, att han med sitt livliga psalmboksintresse, kanske i samband med förarbetena till koralboken, på ett eller annat sätt förvärvat konceptboken.

Bokens näste ägare var Rättviks församlings organist, Gustaf Alfred Sundell, som i många år vänskapligt umgicks med Pettersson och väl antingen fått boken i gåva av denne personligen eller av hans efterlevande mottagit den som ett minne av prästmannen. Vänskapsbandet mellan Pettersson och Sundell har betygats av den förres dotter i en minnesartikel från prästhemmet (Maria Lönnerblad, "Per Petterssons hem i Gustafs och Rättvik" Ifrån gamla prästhem i Västerås stift, 1936). Hos Sundell har boken sedan stannat fram till dennes död i början av 1923. Den dåvarande kyrkoherden i Solna, den församling där Wallin några år själv var kyrkoherde under psalmboksarbetets tid, Sven Nilsson, hade dragit samman en samling av Walliniana i prästgården, bestående av såväl handskrifter som personliga minnessaker såsom Wallins pipa, ordensdekorationer, etc. Det skrevs härom i pressen och artiklarna uppmärksammades av Sundells änka som satte sig i förbindelse med kyrkoherden, vilken därefter fick hand om konceptboken.

Vården av den utökade Wallinsamlingen övertogs efter Nilssons död längre fram på året 1923 av hans maka Auga Nilsson. Hos henne tog sedan Bernholm del av konceptboken, insåg dess historiska betydelse och skrev sina presenta-

tionsartiklar, vari han förmodligen korrekt, gjorde gällande att den "under de sista decennierna legat inlåst i en landsortsklockares chiffonjé". Fru Nilsson levde fram till 1949 men överlämnade redan tidigare Wallinsamlingen som en gåva till Solna församling. Församlingen i sin tur hade redan deponerat samlingen i Solna hembygdsmuseum, vars bestånd inrymmer i en kulturhistorisk intressant byggnad, belägen inte långt från Solna prästgård, en gång Wallins egen hemvist. Den värdefulla konceptboken har dock inte hört till de permanenta utställda föremålen. Då den ofta nog varit utlånad åt olika håll – och därmed varit utsatt för vissa risker – tog Kungliga biblioteket initiativet till en fotografering av boken. Den fotografiska kopian, som återger boken i en viss uppförstoring i förhållande till originalet, har i bundet skick införlivats med handskriftsavdelningens bestånd av Walliniana, vilket torde vara den största i offentlig ägo i landet. År 1964 har så församlingen i Solna genom sitt kyrkoråd tagit ställning till frågan om originalets öde i fortsättningen och fattat det betydande beslutet att för framtiden deponera konceptboken i Kungliga biblioteket.

Wallins arkiv skingrades tyvärr efter hand åt olika håll. Och hans bibliotek såldes 1840 på en auktion hos Stockholms bokauktionskammare. Dessbättre trycktes i samband därmed en katalog över bokbeståndet: "Förteckning på En Samling Böcker i Exegetik, Homiletik, Catechetik, Aestetik m.m." Vi är därigenom underrättade om vilka böcker som fanns i Wallins ägo. Flertalet av de författaredikationer, proviniensanteckningar eller personliga anmärkningar som brukar höra samman med ett flitigt utnyttjat privatbibliotek har genom bortauktioneringen för alltid blivit oåtkomliga för oss.

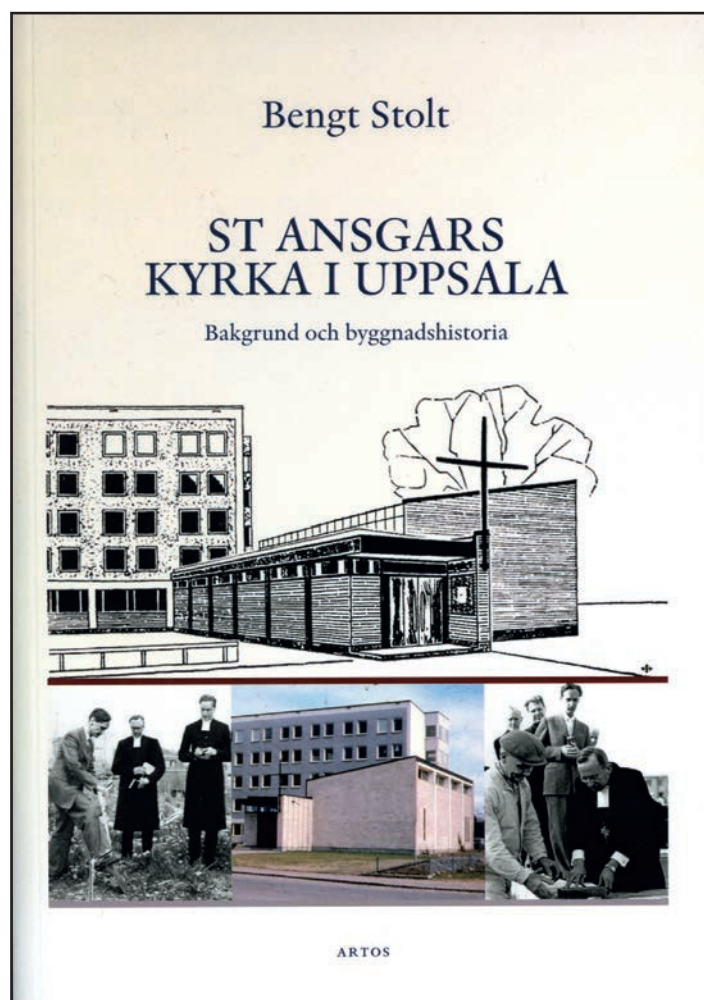
Åke Lilliestam

Artikeln införd i Personhistorisk Tidskrift 1964. Lilliestam är f.d. Överbibliotekarie, fil dr. och var redaktör för Personhistoriska Tidskrift 1973–1980. Han är också medlem i Skara stiftshistoriska sällskap.

St Ansgars kyrka i Uppsala

För studenter som läst i Uppsala torde inte St Ansgars kyrka och studenthem vara obekanta. Kyrkan uppfördes 1961, utvidgades 1997 och 2016 vilket visar på ett expanderande gudstjänstlivet med många gudstjänstdeltagare. Arbetet leds av en präst/ föreståndare som för närvarande är Daniel Gustafsson, prästvigd för Skara stift.

Stiftelsen startade 1949 för att uppföra studentbostäder och kyrka i Uppsala. En av de drivande var Gustaf Adolf Danell, senare kyrkoherde i Tidaholm och domprost i Växjö

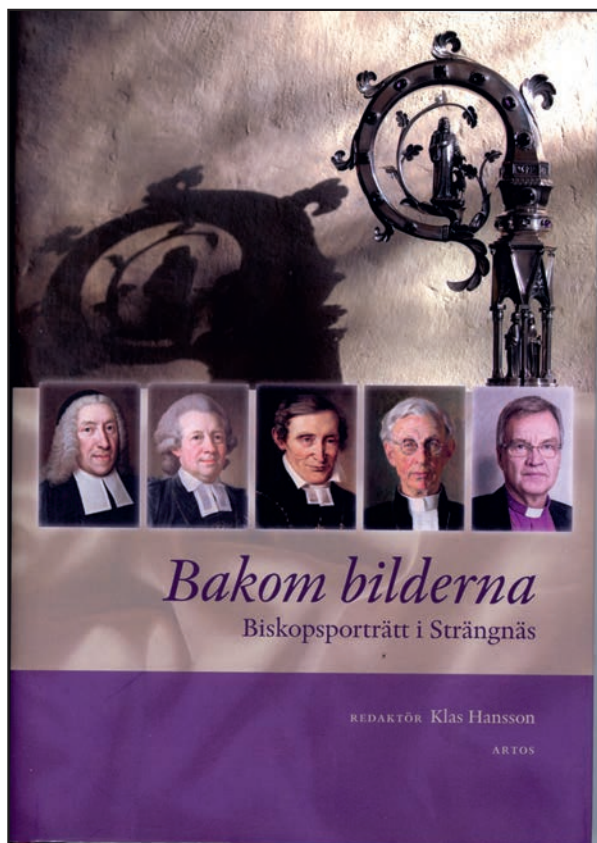
Hela verksamheten finansieras på frivillighetens väg. Sedan starten har gudstjänstlivet i kyrkan varit präglad av den kyrkliga förnyelserörelsens liturgiska ideal. Tyngdpunkten ligger på nattvardslivets, predikans och den gemensamma bönsens förnyelse, på lekfolkets aktiva deltagande och studenternas ansvarstagande.

Boken om St Ansgar skildrar byggandet av kyrka och studentbostäder jämte anläggningens första årionde. Idéen kom från akademiker som mindes sin egen studietid med studenthem och matlagsgemenskap. De tänkte sig en modern variant som ett college av engelsk modell, med kapell, prästerlig föreståndare och ett regelbundet gudstjänstliv. Vid mitten av 1900-talet hade studenterna fått andra matvanor. Ett nytt statligt lånesystem gjorde samtidigt att studentnationer och andra stiftelser fick möjlighet att bygga studentbostadshus i egen regi. Ett sådant var Ansgarsgården. Från 1962 blev generationer av studenter bekanta med Ansgarskyrkans gudstjänstliv.

Författaren Bengt Stolt var en av de drivande krafterna till att allt kunde förverkligas och var ordförande i stiftelsen till 1968. Han är sedan 1954 docent i matematik och teologie hedersdoktor vid Uppsala och mångårig medlem av Skara stiftshistoriska sällskap.

Johnny Hagberg

Bakom bilderna. Biskopsporträtt i Strängnäs

Nu är även Strängnäs ett av de stift som har tagit fram sina gamla biskopsporträtt och presenterat dem i bokform. Det betyder att den nu är sex stift som är dokumenterade; Göteborg, Skara, Uppsala, Kalmar och Karlstad.

Bakom Strängnäs stifts biskopsporträtt står en grupp inom Strängnäs stifts herdaminneskommitté. Texterna har författats av professor Ingun Montgomery, teol. dr. Jarl Jergmar, teol. dr. Fredrik Santell, prosten Karin Karlberg, fil. dr. Margareta Nisser-Dalman och docent Klas Hansson, som också varit

Biskop Gustaf Aulén iförd biskop Thomas kåpa och med silverkräklan från 1929

bokens redaktör. Boken omfattar 190 s., är rikt illustrerad och bunden i hårband med skyddsomslag.

Sedan reformationstiden finns en serie porträtt av Strängnäs stifts biskopar. De flesta hänger i domkapitelshuset, ett par i biskopsgården och de är inte lätta att få se. Men i denna bok visas de alla, från Petrus Jonæ till Hans-Erik Nordin.

Vilka var då dessa män bakom bilderna? Alla biskopar sedan reformationen ges i denna bok en presentation; deras bakgrund, inriktning och biskopsgärning skildras. I en övergripande artikel sätts denna porträttkonst också in i sitt sammanhang. Stav, biskopsmössa och kors är tre av biskoparnas insignier. Strängnäs biskoparnas kåpor, mitror, stavar och biskopsringar liksom biskopsstolen i domkyrkan skildras i text och bild, allt i från biskop Rogges medeltida kåpa till dagens enkla resekåpor. Stiftets nuvarande biskop Johan Dalman visar upp dessa liturgiska plagg och attribut som finns till biskopens förfogande.

Porträttet av biskopen Petrus Jonæ Helsingus är det äldsta som återges. Det finns idag i biskopsgården. Förmodligen

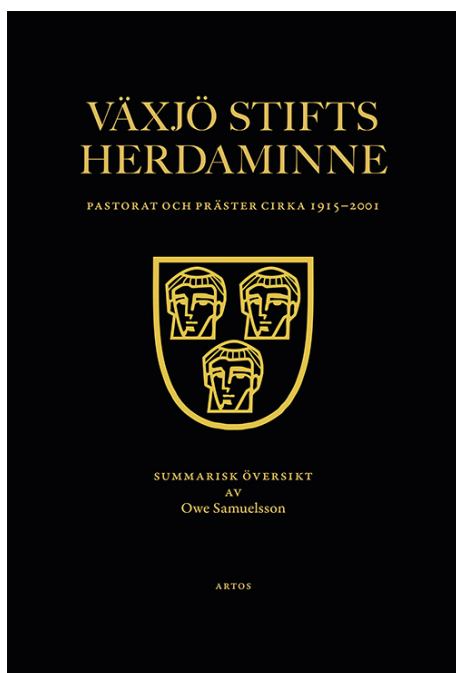
är det målat av okänd konstnär 1587. Biskopen är klädd i tidstypisk prästdräkt och har en uppslagen Bibel framför sig som visar på Salomo Ordspråksbok. Jonæ var biskop 1586-1607. Hans val ogiltigförklarades av Johan III och vigningen fick vänta till efter kungens död. Han vigdes den 21 januari 1593 i domkyrkan.

Hertig Karl och biskopen stod under deras sista levnadsår i stark motsättning mot varandra. Karls Bevisbok och Katekes som publicerades 1604 underkändes direkt av Petrus Jonæ som "bedräglig lära".

Petrus Jonæ avled 1607 nära 70 år gammal. Han ligger begravd i domkyrkans kor.

Johnny Hagberg

Växjö stifts herdaminne

2016 utkom teol. dr Owe Samuelsson med skriften *Lunds stifts herdaminne. Ser. II Biografier. 15. Pastorat och präster 1962-2001. Summarisk översikt*. 582 s. Det handlar om tiden från pastoratsregleringen 1962 fram till en nästan lika dramatisk reglering nämligen den som skedde i stiftet 2001/2002. Det är förstås att ge sig in i en myrstack att bena upp pastoratens förändringar och prästers tjänster men Samuelsson gav sig på problemet och har skapat en god handbok i frågan.

Nu har Owe Samuelsson även tagit sig an Växjö stift. I en nyutkommen volym *Växjö stifts herdaminne. Pastorat och präster cirka 1915-2001. Summarisk översikt*. 586 s.

De prästbiografiska uppslagsverken i Sverige, de s.k. herdaminnena, ger detaljerad information om samtliga präster som tjänstgjort i ett stift relaterade till den kyrkliga indelningen i församlingar, pastorat och kontrakt. För nuvarande Växjö stift finns sedan länge två sådana herdaminnen, Gotthard Virdestams Växjö stifts herdaminne (Kronobergs och Jönköpings län fram till 1934, band 1-8) och Bror Olssons Kalmar stifts herdaminne (Kalmar län, dvs. Kalmar stift före sammanläggningen med Växjö stift 1915 och för tiden därefter fram till 1951, band 1-5). Ett fortsatt herdaminnesarbete med samma höga ambitionsnivå som i dessa har hittills inte varit möjligt att förverkliga. Som ett första steg till en fortsättning utgavs 1987 Owe Samuelsson och Gunnar B. Petersson, *Series pastorum för Växjö stift. Uppföljning av prästserierna i Gotthard Virdestams och Bror Olssons herdaminnen (Växjö stiftshistoriska sällskap – Meddelande 7)*. Som ett andra steg har nu denna sammanställning reviderats och kompletterats och förts fram t.o.m. 2001. Slutåret har valts med hänsyn till de kring sekelskiftet 1999/2000 aktuella strukturförändringarna i Svenska kyrkan.

Boken ger svar på frågor om prästernas tjänstgöringar i stiftet, i dess olika församlingar, pastorat och kontrakt och om den kyrkliga indelningen under nästan hela 1900-talet. Den kan tjäna som stiftshistorisk uppslagsbok för personhistoriker, hembygds- och släktforskare, kyrkohistoriker och inte minst för församlingarna i Växjö stift.

Växjö herdaminne är utgivet genom Artos och bundet i hårdband med skyddsomslag.

Johnny Hagberg

”Ha mig som en signetring vid ditt hjärta...”

Medeltida fingerringar ur Röhsska museets samling

Materialet i denna bok är fingerringar ur en samling på Röhsska museet i Göteborg. De 62 ringarna är inköpta eller skänkta till museet och har i flera fall en dokumenterad historia och proveniens.

De flesta bär symboler hämtade från kristen tro och tradition; Kristus, Påskalammet och Jungfru Maria liksom Maria och Johannes vid Jesu kors (kalvariemotiv) är avbildningar som förekom under medeltiden och återfinns på flera av ringarna. Några av dem utstrålar makt och pondus både vad gäller tyngd och utförande och har förmodligen burits av en kyrklig dignitär. För samtliga gäller att ringen har hört ihop med ägaren på ett särskilt sätt. Samma innebörd har ringar idag. Förlovnings- och vigselringar, liksom vapenringar eller ordensringar. De berättar om samhörighet med en människa, en släkt eller en grupp. Ringen är en identitetsbärande symbol. Bokens titel är hämtad ifrån Höga visan i Gamla testamentet.

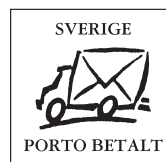
Ringarna är professionellt fotograferade var för sig och återges med en beskrivande text som sätter in dem i ett sammanhang. Åldersmässigt spänner de från högmedeltid fram till 1500-talet.

Det finns medeltida ringar i många av de svenska museernas samlingar men de är tyvärr ofta bristfälligt redovisade och har hittills rönt liten uppmärksamhet från forskare. Få känner till att Röhsska museet förvaltar en intressant samling medeltida ringar. Nu blir dessa här presenterade i både bild och beskrivning. På detta sätt träder både ett kyrkligt och profant bruk från medeltiden fram och får sin förklaring.

Författaren, fil. dr Ritwa Herjulfsson, är etnolog och historiker. Fotograf är Carl Oliver Ander.

Boken ingår i Skara stiftshistoriska sällsapps skriftserie som n:o 96, omfattar 96 sidor, rikt illustrerad och med hårda pärmar. Pris: 150 kr.

B

Avsändare:
Skara Stiftshistoriska Sällskap
c/o Ulla Falk, Hattmakaregatan 10, 532 33 Skara

NYA MEDLEMMAR

Birgitta Adler, Göteborg
Aaron Fridh, Lidköping
Ragnar Håkansson, Visby
Johan Larsson, Lidköping
Leif Löfgren, Sölvesborg
Eric Nyberg, Skara
Milvi Olander, Göteborg
Erna Roos, Göteborg
Carin Sjöblom Eriksson, Väla
Anna Theander, Ulricehamn
Fredrik Öhrberg, Skara

Medlemsinformation

Årsavgiften är 100 kr.
För ständigt medlemskap 750 kr.
Sällskapets PlusGiro: 484 18 42-0
Bankgiro: 5812-8166
SWISH 123 303 59 46

BIC=NDEASESS
IBAN-nummer:
SE94 9500 0099 6026 4841 8420

Alla ändringar vad gäller adress, titlar m.m. skall meddelas registeransvarig Ulla Falk, Hattmakaregatan 10, 532 33 Skara
munkgarden@telia.com

Skara Stiftshistoriska Sällskap

Hemsida: www.skarastiftshistoriska.nu

Stiftshistoriska sällskapets böcker kan beställas hos Johnny Hagberg, Tullportagatan 6 B
532 30 Skara
Tel: 0510-48 52 15, 070-550 00 98
E-post: jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Styrelse

Ordf. Johnny Hagberg, Skara
Vice ordf. Lena Maria Olsson Floberg, Fristad
Skr. Robin Gullbrandsson, Trevattna
Kassaförvaltare Gunnar Wilsson, Skara
Markus Hagberg, Skara
Helena Långström Schön, Skara
Karin Nelson, Lovene
Fredrik Hägglund, Borås
Åke Larsson, Söne

Redaktör för medlemsbladet:
Johnny Hagberg.

ISSN: 1103-3959
Tryck: Solveigs Tryckeri, Skara

ANDREAS JOHANNIS PRYTZ
EN UTFÄRDS-PREDIKAN ÖVER
JOHAN HINDRICKSON RYTTER
TILL LEVENE OCH BESTORP
1644

En utfärdspredikan över Johan Hindrickson Rytter till Levene och Bestorp 1644.

Boken är den andra i en serie planerade skrifter med innehåll av utfärds- och begravningspredikningar över västgötar. Den första utgavs 2017 och var en utfärdspredikan över Fru Margaretha Lilia till Stora Bryne 1646.

Den nu utkomna volymen innehåller texter om det Rytterska gravkoret i Levene kyrka av Robin Gullbrandsson, Superintendenten Andreas Johannis Prytz av Anders Jarlert, Johan Hindrickson Rytter – Öglunda kyrkas välgörare av Markus Hagberg och Johan Rytters omgivning, genealogi och ägarförhållande av Bo J Theutenberg. Därtill kommer transkription av faksimilen utförd av Anita Eldblad

Skriften omfattar 128 s. och är i hårband. Pris 150 kr.